

УДК 911.3.

Функціональна структура виноградарсько – виноробного кластеру Криму – суспільно-географічний аспект

Functional structure of Crimea's wineries cluster – socio - geographic aspects

В статті розглянуто основні елементи функціональної структури виноградарсько-виноробного кластеру. Проведено їх порівняння з аналогічними структурами агропромислових комплексів та доведено ефективність саме кластерної моделі розвитку виноробної промисловості Криму.

В статье рассмотрены основные элементы функциональной структуры виноградарско-винодельческого кластера. На основе их сравнения с аналогичными структурами агропромышленных комплексов, доказана эффективность именно кластерной модели развития для крымской винодельческой промышленности.

The article describes the main elements of the functional structure of a wine cluster. Based on their comparison with similar structures of agro-industrial complexes, it proved the effectiveness of cluster development model for the Crimean wine-making industry.

Вступ. Постановка проблеми. В сучасних економічних умовах, з розвитком ринкової економіки, дедалі більшої популярності набуває кластерна модель розвитку колишніх агропромислових комплексів. Виноградарсько-виноробний комплекс (ВВК) Криму, як один з найрентабельніших та найрозвиненіших у колишньому загальнорадянському АПК, одним з перших став на шлях ринкових трансформацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує кілька моделей перспективного кластерного розвитку та загальних рекомендацій, щодо оптимізації ВВК АР Крим. В останні роки над цим питанням працювали Пергат Г.П., Тарасова Ю., Соколенко С.І. та багато інших науковців. Проте, на даний час, в республіці уже діють функціонально - господарські утворення, що за своєю структурою, особливостями спеціалізації та взаємозв'язків з іншими підприємствами, можна впевнено назвати кластерами.

Формулювання цілей статті. Постановка завдання. Мета даного дослідження – окреслити функціональну структуру виноградарсько-

виноробного кластеру з точки зору суспільної географії, зокрема її компонентну (галузеву), територіальну та організаційно - управлінську складову та порівняти її з відповідними структурами агропромислової моделі.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, слід з'ясувати принципові відмінності між аграрно-промисловим територіальним комплексом (АПТК) та кластером.

АПТК – це стійке територіальне технолого - економічне і організаційне поєднання підприємств і організацій, пов'язаних з виробництвом, промисловою переробкою, зберіганням, транспортуванням та реалізацією готової продукції сільськогосподарського походження [2, С.12].

Кластер – географічно локалізовані групи взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників товарів і послуг, фірм у суміжних галузях, та інших організацій що пов'язані вертикальними і горизонтальними зв'язками, конкурують між собою, але мають спільну стратегію за межами кластеру [3, С.256.].

Табл.1.

Порівняння основних характеристик кластерів та АПТК

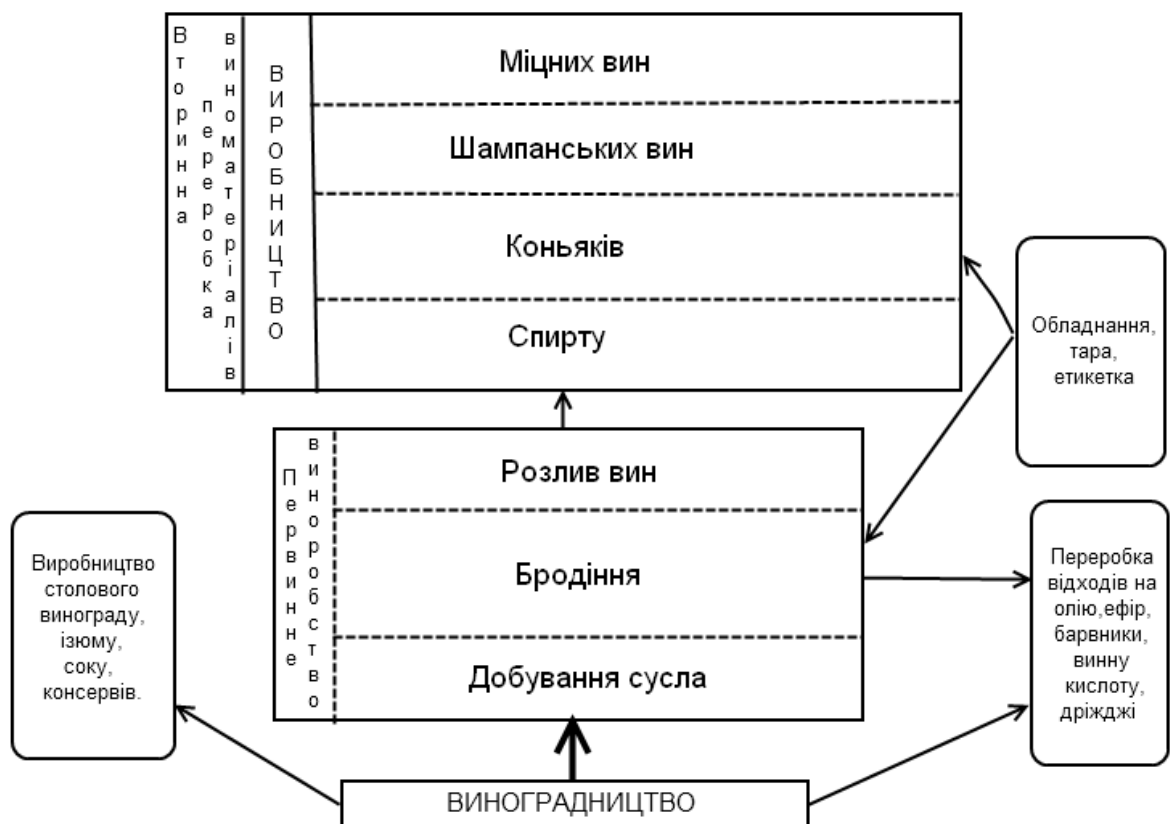
Характеристика	АПТК	Кластер
Є міжгалузевим комплексом	+	+
Підприємства територіально (географічно) близькі	+	+
Об'єднання підприємств має стійку формальну організаційно - управлінську структуру	+/-	+/-
Постійний характер зв'язків	+	+/-
В основі моделі лежить цикл «вирощування винограду – промислова переробка – виробництво вина – реалізація готової продукції»	+	+
Конкуренція між підприємствами	-	+

Таким чином, найсуттєвіша відмінність між поняттями «кластер» та «аграрно-промисловий територіальний комплекс» полягає у наявності чи відсутності конкуренції всередині міжгалузевої територіально-виробничої

системи. Крім того, кластер може існувати лише «де - факто» протягом тривалого періоду часу, особливо на етапі встановлення та розвитку. Також, на відміну від АПТК, мінливими залишаються звязки всередині кластеру, особливо з постачальниками неспецифічної продукції галузі та послуг (тара, паперово-картонна продукція, поліграфічні, рекламні послуги, здійснення зовнішньоекономічної діяльності).

Галузева структура, виноградопродуктового підкомплексу в загальному вигляді (Рис.1.), представлена виноградарством, первинним та вторинним виноробством, також виробництвом столового винограду, ізюму, соку, консервів. Також, компонентна структура АПТК передбачає наявність виробництв з переробки відходів виноробної промисловості на олію виноградних кісточок, ефір, барвники, винну кислоту та дріжджі. Така структура була типовою для радянських часів та України 1990-х років.

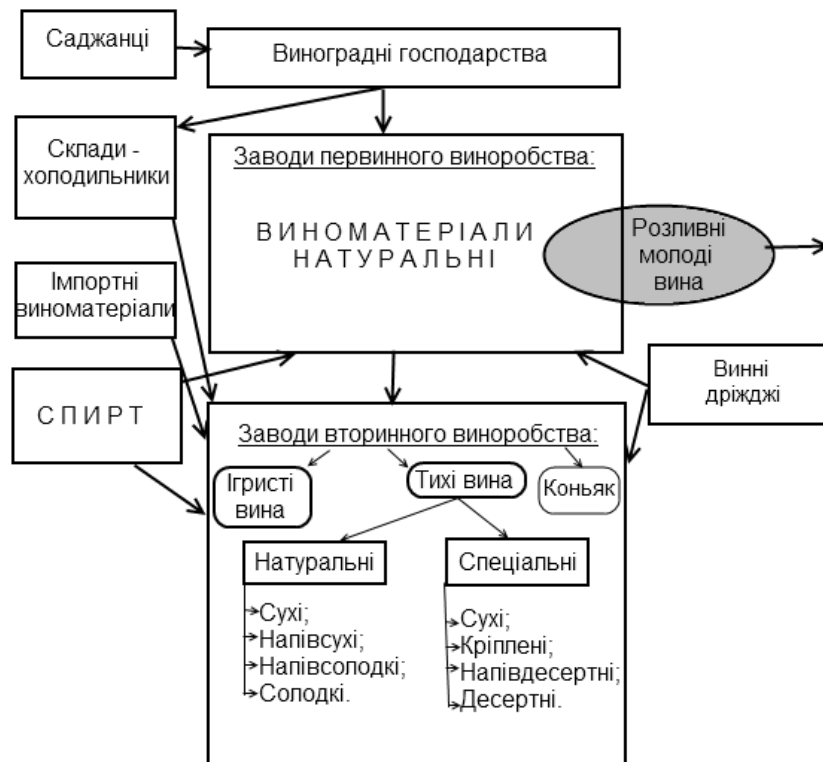
Схема галузевої структури виноградопродуктового підкомплексу

Рис.1. Галузева структура виноградарсько- виноробного підкомплексу [2, С.98]

Сучасна галузева схема виноробного комплексу Криму більше подібна до схеми «класичних» кластерних моделей США, Італії та Іспанії (Рис. 2). З переліку виробництв зникли допоміжні та суміжні галузі. Натомість, розширився спектр поставок товарів та послуг необхідних для виноробства.

Схема галузевої структури виноградно-виноробного кластеру

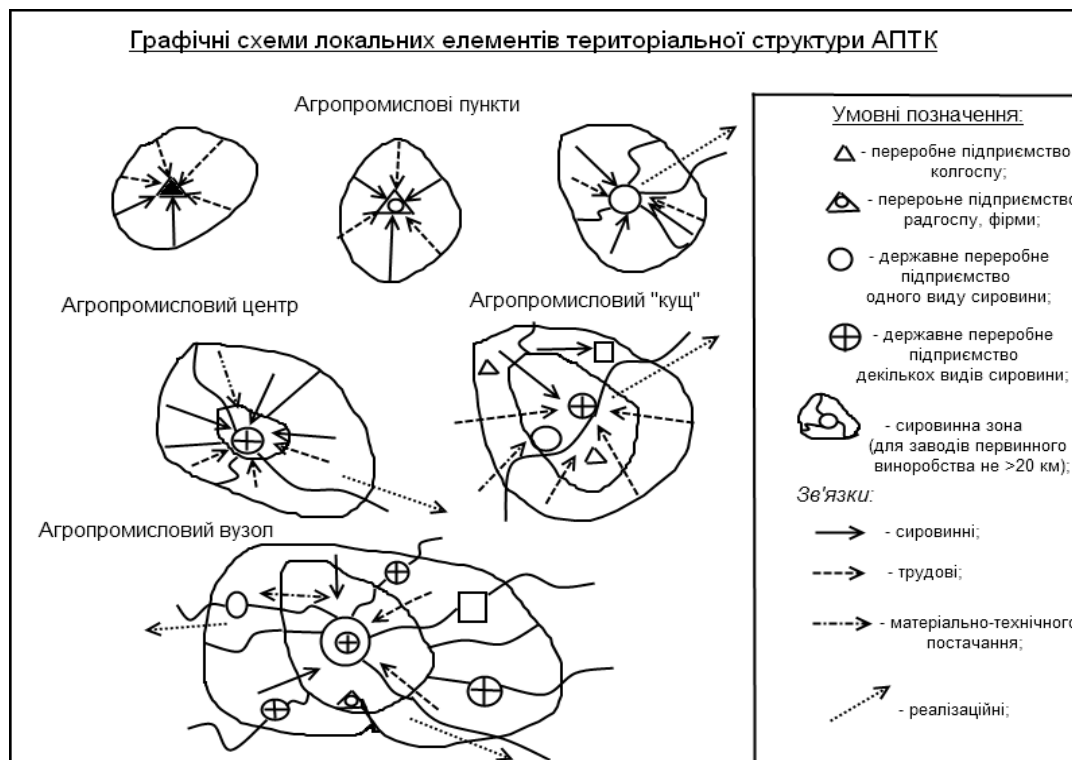

Рис.2. Галузева структура виноградарсько- виноробного кластеру

Суттєво змінився і асортимент продукції вторинного виноробства, що пов'язано з тенденцією поширення, так званого, європейського стилю, з переважанням натуральних сухих вин.

Територіальна структура відображає внутрішню територіальну будову АПК, характеризує географічні відношення між процесами виробництва, промисловою переробкою сільськогосподарської сировини і умовами їх розвитку в межах регіонів різного масштабу, тобо форми територіального зосередження агропромислового процесу. Найпоширенішими є локальні АПТК, які сформувалися завдяки поєднанням агропромислових підприємств порівняно невеликих територій. За повнотою технологічного циклу вони поділяються на

елементарні та багатостадійні агропромислові утворення. Як форми територіального зосередження елементарні агропромислові утворення можуть бути агропромисловими пунктами, центрами, кущами і вузлами (Рис.3.) [2, С. 19-21].

Рис.3. Локальні елементи територіальної структури АПТК [2, С.22]

Практично кожній такій теоретичній локальній структурі, в тій чи іншій мірі, відповідає реально існуюче підприємство чи їх група (Табл.2.).

При розгляді функціонування підприємств з точки зору агропромислової моделі, вони виглядають дещо розрізнено, в той час як більшість із них функціонує в межах єдиного комплексу. Зокрема, 9 підприємств в межах НВАО «Масандра», являють собою цілісну територіальну систему (Рис. 4). Національне виробничо-аграрне об'єднання «Масандра» (НВАО «Масандра») – державне статутне об'єднання підприємств у формі концерну, що централізує функції науково-технічного та виробничого розвитку, а також інвестиційну, фінансову та зовнішньоекономічну діяльність [1].

Саме цю систему можна вважати, якщо не сформованим кластером, то принаймні – ядром кримського кластероутворення.

Співставлення абстрактних моделей елементів територіальної структури АПТК та підприємств виноробної промисловості Криму

Елементи територіальної структури АПТК	Приклади подібної територіальної структури на підприємствах виноробної промисловості АР Крим
	Невеликі виноградарські господарства, переважно приватні.
	Радгоспи-заводи: ім. С.Перовської, ім.П.Осипенко, "Передгір'я", "Жемчужний", "Золоте поле";
	ДП "Малоріченське", ДП "Привітне", ДП "Морське", ДП "Веселівське", що входять до складу НВАО "Масандра"; ДП "Агрофірма "Магарач"; ДП радгосп-завод "Качинський" та інші.
	ДП "Таврида", ДП "Алушта", ДП "Судак", що входять до складу НВАО "Масандра" та інші.
	ДП "Лівадія", ДП "Гурзуф", що входять до складу НВАО "Масандра"; Виноробна компанія "Андрій Макаревич" (Білогірський винний завод); Дім Шампанських Вин "Новий Світ" та інші.
	НВАО "Масандра"; ДП "Севастопольський виноробний завод".

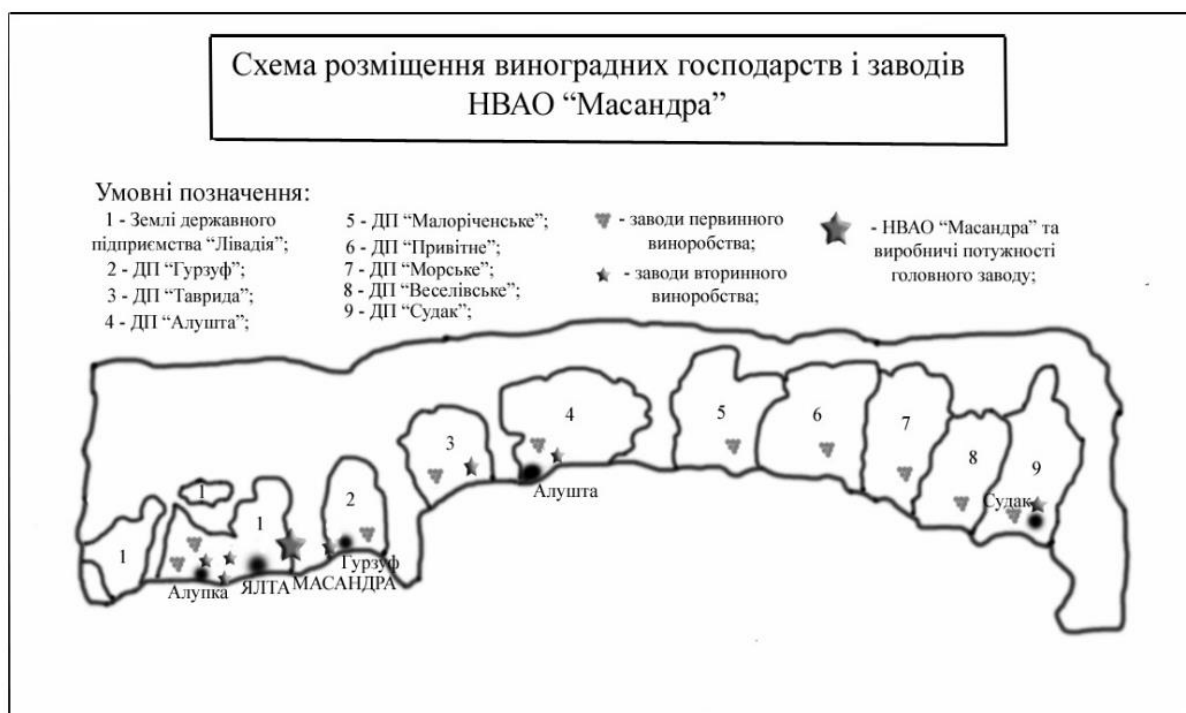
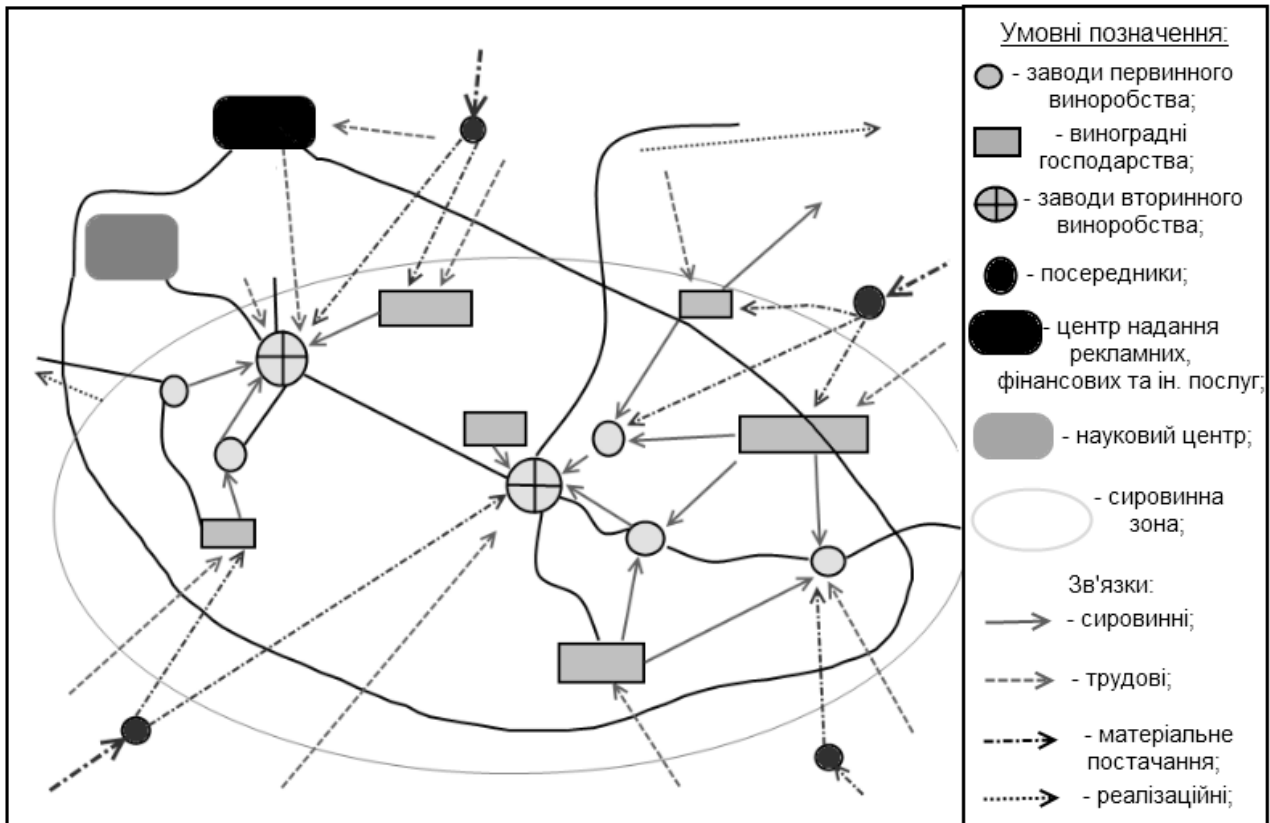

Рис.4. Просторова структура НВАО «Масандра»

Узагальнену і спрощену схему виноградарсько-виноробного кластеру можна зобразити з допомогою тих же структурних елементів (Рис.5.).

Схема територіальної структури виноградарсько-виноробного кластеру

Рис.5. Територіальна структура та зв'язки всередині кластеру

Дана схема, незважаючи на більшу кількість компонентів та складність взаємозв'язків всередині кластеру, нагадує схему агропромислового вузла. Проте, принципова різниця між ними полягає в тому, що агропромислова інтеграція можлива лише при укрупненні підприємств, встановлення між ними стійких взаємозв'язків та відсутності посередників. Кластер же може розвиватися, як сукупність різнорідних підприємств, включаючи малий бізнес, без жодного зростання масштабу об'єднання. Зв'язки ж з постачальниками, в тому числі й з посередниками, постійно змінюються. Наприклад, в середньому за рік, завод вторинного виноробства співпрацює з 3-4 постачальниками етикеток і поліграфічної продукції і двома постачальниками тари, корку та термоусадочних ковпачків. Лише список постачальників винограду і

виноматеріалів, залишається відносно стабільним, що в першу чергу пов'язано з технологією виноробства та підтримкою традицій.

Організаційно - управлінська структура АПК – це сукупність організаційних форм і органів управління, які ієрархічно взаємопов'язані і забезпечують цілеспрямований і узгоджений розвиток усіх ланок АПК.

Елементи організаційної структури створюються державними і господарськими органами, як форми управління агровиробництвом з урахуванням об'єктивних процесів економічного розвитку [2, С. 21].

Система функціонально - управлінської структури АПК України неодноразово змінювалася й довела свою неефективність і невідповідність умовам сучасного ринку.

В той же час, організаційно - управлінська структура кластерів залишається несформованою. Підприємства виноградарсько - виноробної промисловості звичайно підпорядковуються Міністерству аграрної політики України та низці відомств різного рівня. НВАО «Масандра» безпосередньо підпорядковується Кабінету Міністрів України [1].

Більшість освітніх та наукових установ, що готують кадри для виноробної промисловості та займаються науковими розробками, підпорядковані Міністерству освіти та науки.

Дисбаланс в управління негативно відзначається не лише на особливостях взаємодії між різними ланками кластеру, а й часто призводить до серйозних фінансових зловживань. Розробка раціональної системи управління кластерами залишається одним з першочергових питань, особливо для Криму.

Висновки і перспективи подальших розвідок. В результаті проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Для більш ефективного розвитку в ринкових умовах виноградарсько – виноробний комплекс Автономної Республіки Крим потребує вдосконалення функціонально-господарської структури, особливо її територіальної та управлінської складових.

2. На сьогодні, найбільш ефективною заміною традиційній схемі розвитку аграрно – промисловим територіальних комплексів є кластерна модель розвитку ВВК.

3. Галузева структура ВВК з використанням обох моделей розвитку, загалом, співпадає. Хоча компонентна структура АПТК є більш різноманітною, проте підприємства, що входять до складу кластеру випускають більш конкурентоздатну продукцію.

4. Територіальна структура кластеру набагато складніша від простої сукупності елементарних структур АПТК. При цьому, важливою залишається географічна близькість підприємств, що дозволяє досягти більш тісних взаємозв'язків та вищого рівня спеціалізації і кооперації всередині кластеру.

5. Організаційно – управлінська структура сучасних українських кластерних утворень залишається несформованою. Проте, враховуючи низку економічних реалій, ця структура не може бути скопійована ні з попередньої агропромислової, ні зі встановлених систем управління західних країн.

6. Кластери є відносно новими господарськими утвореннями, що вже встигли довести свою ефективність в усьому світі. Кластерна модель розвитку ВВК Криму є досить перспективною і буде сприяти розвитку не лише виноробної промисловості та підвищенню конкурентоспроможності українських вин на світовому ринку, а й розвитку регіону і країни вцілому.

Список використаних джерел:

1. Закон України. Про структуру, повноваження та особливості правового і економічного режиму майнового комплексу Національного виробничо-аграрного об'єднання «Масандра» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2009, № 42, С. 633.

2. Пістун М. Д. та ін. Географія агропромислових комплексів: Навч. посібник / М. Д. Пістун, В. О. Гуцал, Н. І. Провотар. — К.: Либідь, 1997. — 198 с.

3. Портер М. Конкуренція / Майкл Портер; [пер. с англ. О. Л. Пелявського]. — М.: Издательский дом «Вильямс», 2005 — 608с.